

การสร้างสรรคการขับร้องชุดบทเพลง “ห้วงแห่งรัก” จากบทละครพูดคำฉันท์เรื่องมัทนะพาธา

THE CREATIVE SINGING HUANG HANG RAK SUITE FROM THE LEGITIMATE DRAMA, MADANABADHA.

ลดาวัลย์ อากาศสุวรรณ¹

Ladawan Arcasuwan

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องการสร้างสรรคการขับร้องชุดบทเพลง “ห้วงแห่งรัก” จากบทละครพูดคำฉันท์เรื่องมัทนะพาธา มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างสรรคการขับร้องชุดบทเพลง “ห้วงแห่งรัก” จากบทละครพูดคำฉันท์เรื่องมัทนะพาธา ผลศึกษาพบว่า ชุดบทเพลง “ห้วงแห่งรัก” สร้างสรรคทำนองและนำเนื้อร้องมาจากบทละครพูดคำฉันท์ เรื่องมัทนะพาธาในองก์ที่ 3 ซึ่งเป็นองก์ที่มีความงดงามของภาษา เนื้อหาเป็นจุดเริ่มต้นความรักของท้าวชัยเสนและนางมัทนา ชุดบทเพลง “ห้วงแห่งรัก” ประกอบด้วย 6 เพลง ได้แก่ เพลงห้วงภวังค์ เพลงภวังค์รัก เพลงสัญญาราตรี เพลงอรุณแรกฤดี เพลงความจริงของความรัก และเพลงปฎิญา โดยนำองค์ประกอบบทเพลงอรุณแรกฤดีมาพัฒนาเป็นทำนองเพลงอื่น ด้วยวิธีการเปลี่ยนบันไดเสียง การเลือกใช้โหมด การใช้โน้ตนอกคอร์ด การยึดหรือหาค่าตัวโน้ต

การสร้างสรรคการขับร้องเป็นการตีความและแสดงความรู้สึกของตัวละคร โดยออกแบบลักษณะเสียงร้องในการถ่ายทอดความรู้สึกของบทเพลง ในการออกแบบการขับร้องผู้วิจัยได้ออกแบบการออกเสียงคำร้องให้ตรงตามคำในภาษาไทย การผันเสียงตามวรรณยุกต์ รวมถึงการสร้างเสียงเพื่อถ่ายทอดอารมณ์ในบทเพลง เช่น การร้องปนลม การเน้น การเอื้อน การไถเสียง การโหนเสียง การกระเส้าเสียง การร้องโน้ตสะบัด การทำลูกคอ การหยุดเสียง และการผ่อนเสียง

คำสำคัญ: การสร้างสรรคการขับร้อง, ชุดบทเพลงห้วงแห่งรัก, มัทนะพาธา

¹อาจารย์ประจำสาขาวิชาดนตรีและการแสดง คณะดนตรีและการแสดง มหาวิทยาลัยบูรพา

Abstract

This research entitled The Creative Singing of “Huang Hang Rak Suite” From The Legitimate Drama: MADANABADHA, has a primary purpose as to compose “Huang Hang Rak Suite” from the legitimate drama, MADANABADHA, and create the singing “Huang Hang Rak Suite” from the legitimate drama, MADANABADHA. The study revealed that the melody and lyrics of “Huang Hang Rak Suite” were influenced and inspired by the legitimate drama, MADANABADHA, Act 3, which demonstrate the beauty of language and is the beginning of love between the king and MADANA. The act has heavily dictated the suite and it has 6 songs; Reverie, first love, Promise of the night, Romance Dawn, The truth of love, and Love declaration, which using Romance Dawn as a theme to develop “Huang Hang Rak Suite” by utilized several techniques, for example Modulation Key, Modes, Non-chord tone, and Rhythmic Alteration, in order to harmonize the songs with the “Huang Hang Rak Suite”.

Creative singing of “Huang Hang Rak Suite”, The researcher interpreted and demonstrated the feelings of characters through specifically designed voices to be a medium to project feelings of the songs. In the singing design process, the researcher has designed the pronunciation to synchronize with Thai word and tonal conjugation. Also, the researcher has designed the voice to express the emotional of the songs such as the breath onset, Accent, Vowel Migration, Bending, Slide, Vocal Shakes, Mordent, Vibrato, Hyod and Relieving voice.

Keywords: The Creative singing, Huang Hang Rak Suite, MADANABADHA

บทนำ

บทละครพูดคำฉันท์เรื่องมัทนะพาธา ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับโศกนาฏกรรมความรัก มีความยาว 5 องก์ การประพันธ์ทรงใช้คำฉันท์เป็นบทละครพูด ซึ่งไม่เคยมีกวีท่านใดใช้รูปแบบนี้ในการแต่งมาก่อน ถือว่าเป็นวรรณคดีที่มีความไพเราะ ให้คุณค่าทางวรรณศิลป์ เป็นวรรณคดีที่แต่งได้ยากยิ่ง อีกทั้งชื่อตัวละครและภูมิประเทศนั้นยังถูกต้องตามยุคแห่งการตรวราช ทางวรรณคดีสโมสรจึงยกย่องให้ มัทนะพาธา เป็นหนังสือวรรณคดีคำฉันท์ประเภทบทละครพูดแต่งดี เมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม พ.ศ. 2467 (สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร, 2554, บทนำ)

เรื่องมัทนะพาธามีความแตกต่างกับบทละครพูดเรื่องอื่นๆ คือใช้ฉันทในการแต่งการประพันธ์ดังได้กล่าวแล้วข้างต้น ด้วยเหตุนี้หรือรสจากเสียงของคำและความที่อยู่ในบทละครพูดร้อยกรองนี้จึงได้เพิ่มเสน่ห์ให้เกิดขึ้นอีกประการหนึ่งก็คือความไพเราะของถ้อยคำ ซึ่งมีการเลือกสรรมาได้อย่างเหมาะสมเจาะมีความลื่นไหลและเหมาะสมกับบริบทไม่ว่าจะอยู่ในบรรยากาศของการตกอยู่ในภวังค์ ความโกรธที่ไม่ได้ตั้งใจ ความรักที่หวานชื่น และความซุสสดเมื่อพลัดพรากจากผู้เป็นที่รัก” (กัญญรัตน์ เวชศาสตร์, 2558, น.335)

แม้ว่าเรื่องราวของบทละครพูดคำฉันท์เรื่องมัทนะพาธาจะเป็นโศกนาฏกรรมของความรัก แต่องก์ที่ 3 กลับถ่ายทอดอารมณ์รักระหว่างท้าวชัยเสนและนางมัทนาได้อย่างลึกซึ้ง ผ่านความงดงามทางภาษา โดยเฉพาะตอนที่ทั้งคู่ได้กล่าวพรรณนาความรักเปรียบกับแสงอาทิตย์ ในรูปแบบของอิทิสันธุ์ ซึ่งราชบัณฑิตยสถานได้นำบทประพันธ์ตอนนี้มาบรรจุในการจัดทำวรรณทองในวรรณคดี หนังสือกวีวิจารณ์วรรณนา ในปีพุทธศักราช 2557

จากความสำคัญดังกล่าวข้างต้นของบทละครพูดคำฉันท์เรื่องมัทนะพาธา ผู้วิจัยจึงต้องการนำเสนอความงดงามด้านวรรณศิลป์ของวรรณคดีไทยในรูปแบบการขับร้อง ผู้วิจัยจึงได้เขียนวิจัยเรื่องการสร้างสรรค์การขับร้องชุดบทเพลง “ห้วงแห่งรัก” จากบทละครพูดคำฉันท์เรื่องมัทนะพาธา เพื่อให้บุคคลทั่วไปตระหนักถึงความงามและคุณค่าของวรรณคดีไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อสร้างสรรค์การขับร้องชุดบทเพลง “ห้วงแห่งรัก” จากบทละครพูดคำฉันท์เรื่องมัทนะพาธา

ขอบเขตการวิจัย

การสร้างสรรค์การขับร้องชุดบทเพลง “ห้วงแห่งรัก” จากบทละครพูดคำฉันท์เรื่องมัทนะพาธา ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ ดังนี้

ขอบเขตด้านการประพันธ์ทำนองของชุดบทเพลง “ห้วงแห่งรัก”

ผู้วิจัยกำหนดศึกษาความสัมพันธ์ของทำนองกับอารมณ์และความหมายของบทเพลง จาก การคัดเลือกคำร้องจากบทประพันธ์ต้นฉบับ และแนวคิดในการประพันธ์ทำนองชุดบทเพลง “ห้วงแห่งรัก” โดยมีวิธีการสร้างทำนอง จาก ลักษณะจังหวะ ประโยคเพลง บันไดเสียงและโมด ช่วงเสียง ขึ้นคู่ และทิศทางทำนอง

ขอบเขตด้านการสร้างสรรค์การขับร้องชุดบทเพลง “ห้วงแห่งรัก”

ผู้วิจัยกำหนดการสร้างสรรค์ออกเป็น 1) วิธีการถ่ายทอดอารมณ์ของบทเพลง 2) วิธีการขับร้อง ประกอบด้วยการแบ่งวรรคหายใจในบทเพลง และ การออกเสียงคำร้องในภาษาไทย 3) การสร้างเสียงเพื่อแสดงอารมณ์

วิธีการดำเนินงานวิจัย

การสร้างสรรค์การขับร้องชุดบทเพลง “ห้วงแห่งรัก” จากบทละครพูดคำฉันท์เรื่องมัทนะพาธา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ผู้วิจัยมีการเก็บรวบรวมข้อมูล จากหนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์จากห้องสมุด และการสัมภาษณ์บุคคล ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ เพื่อเป็นแนวทางในการประพันธ์ทำนองเพลงชุดบทเพลง “ห้วงแห่งรัก” จากบทละครพูดคำฉันท์เรื่องมัทนะพาธา และการสร้างสรรค์การขับร้องชุดบทเพลง “ห้วงแห่งรัก” จากบทละครพูดคำฉันท์เรื่องมัทนะพาธา

ผลวิจัย

กระบวนการสร้างสรรค์การขับร้องชุดบทเพลง “ห้วงแห่งรัก” ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการในการสร้างสรรค์ไว้ 2 ส่วนได้แก่ (1) กระบวนการประพันธ์ทำนองของชุดบทเพลง “ห้วงแห่งรัก” และ (2) กระบวนการสร้างสรรค์การขับร้องชุดบทเพลง “ห้วงแห่งรัก” โดยกระบวนการสร้างสรรค์ทั้งสองส่วน ผู้วิจัยใช้ขอบเขตการวิจัยเป็นหลักในการนำเสนอ โดยนำเสนอเป็นสองส่วน มีรายละเอียดดังนี้

ส่วนที่ 1 กระบวนการประพันธ์ทำนองชุดบทเพลง “ห้วงแห่งรัก”

กระบวนการประพันธ์ทำนองชุดบทเพลง “ห้วงแห่งรัก” ผู้วิจัยกำหนดหัวข้อในการวิเคราะห์ตามขอบเขตงานวิจัย คือ

1. ความสัมพันธ์ของทำนองกับอารมณ์ จากความหมายของบทละครพูดคำฉันท์เรื่องมัทนะพาธา

1.1 การคัดเลือกคำร้องจากบทละครพูดคำฉันท์เรื่องมัทนะพาธา

ผู้วิจัยได้ศึกษาบทละครพูดคำฉันท์เรื่องมัทนะพาธา ซึ่งบทละครพูดคำฉันท์เรื่องนี้นับถวายเป็นศกนาฏกรรมของความรัก แต่องก์ที่ 3 ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของความรักระหว่างท้าวชัยเสนและนางมัทนา กลับมีความลึกซึ้ง งดงาม ทั้งอารมณ์ความรู้สึกและถ้อยคำที่ใช้ในบทประพันธ์ จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะนำเนื้อหาในองก์ที่ 3 มาเป็นวัตถุดิบในการเรียบเรียงเป็นชุดบทเพลง “ห้วงแห่งรัก” โดยผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางในการคัดเลือกบทร้องบทละครพูดคำฉันท์เรื่องมัทนะพาธาในองก์ที่ 3 คือ 1. แนวคิดที่แฝงในบทละครพูดคำฉันท์ 2. การแสดงออกถึงอารมณ์ของความรัก 3. ลักษณะของการสื่อสารในบทละครพูดคำฉันท์ 4. ความคิดและความต้องการของตัวละคร 5. รสของวรรณคดี 6. โวหาร

ลำดับถัดมาผู้วิจัยได้นำเหตุการณ์ในขณะที่นางมัทนาได้รำพึงความรู้สึกของตนที่มีต่อท้าวชัยเสน มากำหนดเป็นเพลงร้องเดี่ยวของนางมัทนา โดยมีชื่อบทเพลงคือ “ภวังค์รัก” ซึ่งผู้วิจัยได้นำโมทีฟของบทเพลงอรุณแรรตี่มาพัฒนาโดยการขยายโน้ตเช็ต 1 ขึ้นกลายเป็นโน้ตเช็ต 1 ขึ้นประจุ

ตัวอย่างที่ 3 โหมทึฟของบทเพลงภวังค์รัก

หลังจากนั้นผู้วิจัยจึงนำเหตุการณ์ที่เป็นบทพูดเดียวของพระกาละทรศินที่แสดงถึงมุมมองเกี่ยวกับความรักของนางมัทนาผู้ซึ่งเป็นบุตรบุญธรรม มากำหนดชื่อบทเพลงคือ “ความจริงของความรัก” ซึ่งผู้วิจัยได้นำโหมทึฟของบทเพลงอรุณแรกรตีมาพัฒนาโดยการขยายจากโน้ตเช็ต 1 ขึ้นกลายเป็นโน้ตตัวกลม และเนื่องจาก 2 ตัวละครมีความเกี่ยวข้องกัน ผู้วิจัยจึงออกแบบให้ท่อน A ของบทเพลงความจริงของความรักใช้บันไดเสียงไมเนอร์ และเปลี่ยนเป็นบันไดเสียงเมเจอร์ในท่อน B เช่นเดียวกับบทเพลงภวังค์รัก

ตัวอย่างที่ 4 โหมทึฟของบทเพลงความจริงของความรัก

ขั้นตอนถัดไปหลังจากบทเพลงห้วงภวังค์และบทเพลงภวังค์รักซึ่งเป็นตัวแทนความรู้สึกของท้าวชัยเสนและนางมัทนาเสร็จสิ้น ผู้วิจัยจึงได้นำเหตุการณ์ในช่วงที่ท้าวชัยเสนเดินมาใกล้กับที่พักของนางมัทนาและแอบได้ยินนางเปิดเผยความรู้สึกของตนจึงปรากฏตัวและได้สนทนารักซึ่งกัน โดยผู้วิจัยได้กำหนดชื่อบทเพลงคู่นี้คือ “สัญญาราตรี” ซึ่งผู้วิจัยได้นำโหมทึฟของบทเพลงอรุณแรกรตีมาพัฒนาโดยการลดค่าตัวโน้ตตัวแรกจากโน้ตตัวดำกลายเป็นโน้ตเช็ต 1 ขึ้น 2 ตัว

ตัวอย่างที่ 5 โหมทึฟของบทเพลงสัญญาราตรี

ลำดับสุดท้ายของบทเพลงชุด ผู้วิจัยนำเหตุการณ์ช่วงสุดท้ายในงานอภิเษกสมรส มากำหนดชื่อบทเพลงคือ “ปณิญา” ซึ่งแนวคิดในการสร้างโหมทึฟของบทเพลงนี้มาจากลักษณะการอ่านออกเสียงฉันทลักษณ์ของบทประพันธ์ และเสียงหนักเบาของครุ - ลหุในบทประพันธ์ ซึ่งแทนค่าเสียงหนักด้วยโน้ตตัวขาว ส่วนเสียงเบาเป็นโน้ตตัวดำประจุ นอกจากนั้นยังมีการนำชุดโน้ตจากบทเพลงห้วงภวังค์ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของความรักในองก์นี้ นำกลับมาปรากฏอีกครั้งในท่อน B ของบทเพลงปณิญา เพื่อเป็นบทสรุปของความรักที่สมหวังในชุดบทเพลง “ห้วงแห่งรัก”

ตัวอย่างที่ 6 โหมทึฟของบทเพลงปณิญา

เมื่อประพันธ์บทเพลงทั้ง 6 บทเพลงเสร็จสิ้นแล้ว ผู้วิจัยจึงนำบทเพลงทั้ง 6 มาเรียงลำดับใหม่ตามเหตุการณ์ของบทละครพูดคำฉันท์ ดังนี้ 1) บทเพลงห้วงภวังค์ เป็นเหตุการณ์ตอนที่ท้าวชัยเสนอรำพึงถึงความรู้สึกของตนที่มีนางมัทนา 2) บทเพลงภวังค์รัก เป็นเหตุการณ์ตอนที่นางมัทนากล่าวความรู้สึกของตนที่มีต่อท้าวชัยเสนผู้ซึ่งแอบฟังในขณะนั้น 3) บทเพลงสัญญาราตรี เป็นเหตุการณ์หลังจากที่ท้าวชัยเสนแสดงตนต่อหน้านางมัทนาและพูดจาเกี่ยวกับพาราสิจนกระทั่งทั้งคู่ตกลงปลงใจซึ่งกัน 4) บทเพลงอรุณแรกฤดี เป็นเหตุการณ์หลังจากที่ทั้งคู่ได้ยอมรับความรักซึ่งกันและกันและมีความอึดใจจากความสุขสมหวัง 5) บทเพลงความจริงของความรัก เป็นเหตุการณ์หลังจากที่พระกาละทรสินซึ่งเป็นพ่อบุญธรรมของนางมัทนาทราบเรื่องราวความรักของนางกับท้าวชัยเสนจึงได้กล่าวแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความรักของนาง 6) บทเพลงปฏิกูญา เป็นเหตุการณ์ในงานพิธีอภิเษกสมรสโดยทั้งคู่ได้กล่าวคำสัตย์ให้แก่กันและกันในงานวิวาห์โดยมีท้าวกาละทรสินเป็นผู้ประกอบพิธี

1.3 วิธีการสร้างทำนอง

ผู้วิจัยกำหนดวิธีการสร้างทำนองชุดบทเพลง “ห้วงแห่งรัก” โดยมีแนวทางในการสร้างทำนอง จากโมทีฟที่กล่าวไว้ข้างต้น นอกเหนือจากนั้นยังใช้การเลียนแบบจังหวะในการอ่านออกเสียงฉันทลักษณ์ของบทประพันธ์ และเสียงของครุ ลหุ ในบทประพันธ์อีกด้วย อย่างไรก็ตามบางประโยคไม่ได้อิงตามลักษณะการอ่านออกเสียงฉันทลักษณ์ของบทประพันธ์ หรือการเว้นวรรคตามฉันทลักษณ์ในบทประพันธ์ แต่จะพิจารณาจากความเหมาะสมตามความหมายของคำ และความสอดคล้องกับลักษณะจังหวะและโมทีฟของบทเพลง ส่วนการสร้างประโยคเพลงมีแนวคิดมาจากแบ่งวรรคของบทประพันธ์ โดยแบ่งออกเป็น 6 บทเพลงได้ดังนี้

(1) บทเพลงห้วงภวังค์

บทเพลงห้วงภวังค์มีความยาวทั้งหมด 181 ห้อง ประกอบไปด้วยช่วงนำ ท่อน A ท่อน B ท่อน C และท่อน D ในบทเพลงนี้ 1 วรรคของบทประพันธ์จะกลายเป็น 1 ประโยคเพลง ยกเว้นท่อน C คือการรวม 2 วรรคของบทประพันธ์เป็น 1 ประโยคเพลง โดยมีทั้งสิ้น 36 ประโยคเพลง บทเพลงนี้มีการเปลี่ยนบันไดเสียง โดยใช้บันไดเสียง D ไมเนอร์ บันไดเสียง C เมเจอร์ และบันไดเสียง G เมเจอร์ นอกจากนั้นยังมีการปรากฏของโมดทั้งสามชนิดคือ D โดเรียน C ลิเดียน และ C มิกโซลิเดียน รวมถึงขึ้นคู่โครมาติก ในส่วนทิศทางการทำนองมีลักษณะเป็นทิศทางขึ้นในท่อนที่ท้าวชัยเสนคร่ำครวญถึงนางมัทนา และใช้ทิศทางการทำนองขึ้นและลงเพื่อแสดงความรู้สึกอันหลากหลายของท้าวชัยเสน

(2) บทเพลงภวังค์รัก

บทเพลงภวังค์รักมีความยาวทั้งหมด 38 ห้อง ประกอบไปด้วยท่อน A และท่อน B ซึ่งการสร้างประโยคเพลงนำมาจาก 1 วรรคของบทประพันธ์ โดยมีทั้งสิ้น 16 ประโยคเพลง ท่อน A ของบทเพลง ใช้บันไดเสียง E ไมเนอร์ ท่อน B ใช้บันไดเสียง B เมเจอร์ ในส่วนของขึ้นคู่ส่วนใหญ่เป็นขึ้นคู่ตามขั้น เนื่องจากเป็นเพลงที่นางมัทนารำพึงกับตนเองถึงเรื่องความสับสนในใจ ทิศทางการทำนองในบทเพลงส่วนใหญ่เป็นทิศทางการทำนองขึ้นและลง

(3) บทเพลงสัญญาราตรี

บทเพลงนี้มีความยาวทั้งหมด 112 ห้อง ประกอบไปด้วยช่วงนำ ช่วงเชื่อมต่อ 1 ท่อน A ท่อน B ช่วงเชื่อมต่อ 2 และท่อน A' มีจำนวนทั้งสิ้น 26 ประโยคเพลง ในบทเพลงสัญญาราตรีมีการสร้างประโยคเพลงจาก 2 วรรคของบทประพันธ์ ยกเว้นช่วงสุดท้ายของช่วงนำ มีการเปลี่ยนแปลงเป็น 1 วรรค ต่อ 1 ประโยคเพลง บทเพลงนี้ใช้บันไดเสียง เสียง A เมเจอร์และ D เมเจอร์ นอกจากนั้นยังมีการปรากฏของโมดทั้งสามคือ G โดเรียน D ลิเดียน และ D มิกโซลิเดียน และมีการใช้ขึ้นคู่โครมาติกในท่อนที่นางมัทนาแสดงความไม่มั่นใจ ในขณะที่ทิศทางการทำนองเป็นลักษณะคงที่เพื่อเป็นการแสดงออกถึงการสนทนาระหว่างกัน

(4) บทเพลงอรุณแรกฤดี

บทเพลงนี้เป็นบทเพลงคู่ระหว่างท้าวชัยเสนและนางมัทนา ความยาวทั้งหมด 46 ห้อง ประกอบไปด้วยช่วงนำ ท่อน A1 ท่อน A2 ท่อน B และท่อน C การสร้างประโยคเพลง เริ่มจาก การนำวรรคแรกของบทประพันธ์เป็น 1 ประโยคเพลง

ส่วนวรรคที่ 2 นำไปรวมกับวรรคที่ 3 เป็นอีก 1 ประโยคเพลง โดยสลับกันเช่นนี้จนจบบทเพลง ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 16 ประโยคเพลง บทเพลงนี้ใช้บันไดเสียง C เมเจอร์ Ab เมเจอร์ และบันไดเสียง E เมเจอร์ บทเพลงนี้มีการใช้ทิศทางทำนองในลักษณะขึ้นเพื่อแสดงภาพพระอาทิตย์ที่ปรากฏ ใช้ทิศทางทำนองลงเพื่อบรรยายแสงของพระอาทิตย์ที่สาดส่องสู่พื้นโลก และใช้ทิศทางของทำนองในลักษณะขึ้นลง ส่วนช่วงจบบทเพลงใช้เคเดนซ์ IV-I เนื่องจากต้องการให้ตอนจบของบทเพลงมีความอบอุ่นแต่ไม่หนักแน่นจนเกินไป

(5) ความจริงของความรัก

บทเพลงนี้มีความยาวทั้งหมด 72 ห้อง ประกอบไปด้วย ท่อน A1 ท่อน A2 ท่อน B และท่อน A3 การสร้างประโยคเพลงนำมาจาก 1 วรรค ของบทประพันธ์ ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 16 ประโยคเพลง มีการใช้บันไดเสียง Eb ไมเนอร์ บันไดเสียง Eb เมเจอร์ บันไดเสียง F ไมเนอร์ ส่วนโมดที่ปรากฏคือ Bb ฟรีเจียน F โดเรียนและ F ฟรีเจียน ในส่วนทิศทางของทำนองส่วนใหญ่เป็นลักษณะขึ้นและลง เนื่องจากต้องการให้ทำนองมีลักษณะการเคลื่อนที่คล้ายกับวงกลมเพื่อแสดงถึงวัฏวนแห่งความรัก

(6) บทเพลงปญฺญญา

บทเพลงนี้มีความยาวทั้งหมด 81 ห้อง ประกอบด้วยท่อน A1 ท่อน B และท่อน A2 การสร้างประโยคเพลงนำมาจาก 2 วรรค ของบทประพันธ์ ซึ่งมีทั้งสิ้น 12 ประโยคเพลง โดยมีบันไดเสียง C เมเจอร์ และ Eb เมเจอร์ และโมดสามชนิด คือ โมด C มิกโซลิดีเยน C ลิดีเยน Eb มิกโซลิดีเยน

บทเพลงปญฺญญาเป็นบทเพลงลำดับสุดท้ายของชุดบทเพลง “ห้วงแห่งรัก” มีเนื้อหาในการให้คำปญฺญญาในพิธีซึ่งต้องการความสงบ หนักแน่น จึงกำหนดให้ทิศทางของทำนองเป็นลักษณะขึ้นและลงแบบตามขั้น เพื่อให้ความรู้สึกราบเรียบ รวมถึงมีการใช้คอร์ดโครมาติก เนื่องจากมีกลับมาของทำนองบทเพลงห้วงภวังค์ ซึ่งเป็นบทเพลงแรกกลับมาปิดท้ายชุดบทเพลง “ห้วงแห่งรัก” ด้วยเคเดนซ์ปิดแบบสมบูรณ์ (V – I) เพื่อแสดงถึงบทสรุปของความรักทั้งคู่ในองก์ที่ 3

ส่วนที่ 2 กระบวนการสร้างสรรค์การขับร้องชุดบทเพลง “ห้วงแห่งรัก”

กระบวนการสร้างสรรค์การขับร้องชุดบทเพลง “ห้วงแห่งรัก” ผู้วิจัยกำหนดหัวข้อในการวิเคราะห์ตามขอบเขตงานวิจัย คือ

2.1 วิธีการถ่ายทอดอารมณ์ของบทเพลง

(1) บทเพลงห้วงภวังค์

ในบทเพลงนี้เป็นบทเพลงที่แทนความรู้สึกของท้าวชัยเสน ที่กำลังตกอยู่ในห้วงรัก จิตใจรุ่มร้อน กระวนกระวาย และคลั่งไคล้ในความงามของนางมัทนา ในช่วงแรกของบทเพลง ผู้วิจัยได้ออกแบบน้ำเสียงที่แข็งแรงชัดเจนเพื่อแสดงถึงความรู้สึกพลุ่งพล่าน และใช้น้ำเสียงที่นุ่มนวลขึ้นในท่อนที่แสดงถึงความหลงใหลในความงามของนางมัทนา ส่วนวิธีการขับร้องมีการใช้ลมปน การโหนเสียง การไถเสียง และการเน้นเสียง เพื่อสื่อถึงความรู้สึกกระวนกระวาย พร่ำเพ้อถึงนางมัทนา ในท่อนที่กล่าวชมความงามของนางมัทนา ผู้วิจัยออกแบบให้น้ำเสียงมีความชัดเจนแสดงออกถึงความสดใส และใช้ไดนามิกดังปานกลาง เพื่อสื่อถึงความตื่นเต็นยามพรรณนาความงามในแต่ละส่วนของนางมัทนา

ในช่วงสุดท้ายกลับมาใช้น้ำเสียงที่ชัดเจนอีกครั้งเพื่อเป็นการย้ำความรู้สึกอันแรงกล้าหลังจากที่ได้ยลโฉมและฟังเสียงนางมัทนา นอกจากนั้นผู้วิจัยได้ออกแบบให้ใช้การกระเส้าเสียง การไถเสียง การโหนเสียง และการเน้นเสียงเพื่อให้แสดงให้เห็นถึงความรักของท้าวชัยเสนชัดเจนมากขึ้น

(2) บทเพลงภวังค์รัก

บทเพลงภวังค์รัก กล่าวถึงความรู้สึกของนางมัทนา ที่ตกอยู่ในสภาวะสับสนกับความรักที่ไม่สามารถหาคำตอบให้ตนเองได้ ดังนั้นจึงเลือกใช้น้ำเสียงที่ให้ความรู้สึกหม่นหมองโดยเฉพาะท่อน A เพื่อแสดงรู้สึกสับสนและทุกข์ใจ ในขณะที่ไดนามิกภาพรวมคือเบา และดังขึ้นทีละนิดและจากนั้นค่อยๆ เบาลง ในส่วนท่อน B น้ำเสียงมีความสว่างขึ้น เนื่องจากความชื่นชอยเมื่อได้สบตากับท้าวชัยเสน และใช้ช่องเสียงที่มีความสะท้อนมากขึ้นเพื่อแสดงถึงความกว้าง ในท่อนที่เปรียบเทียบการห่างไกล

ของท้าวชัยเสนกับท้องฟ้าที่ขาดพระอาทิตย์และพระจันทร์ ช่วงสุดท้ายของบทเพลงใช้น้ำเสียงที่ให้ความรู้สึกหม่นหมอง และการกระเส้าเสียงเพื่อสื่อถึงสภาวะจิตใจของนางมัทนา โดนามิกในตอนจบมีความดังปานกลางเพื่อย้ำถึงการตั้งคำถามของตนเอง

(3) บทเพลงสัญญาราตรี

ในบทเพลงนี้เป็นบทสนทนาของท้าวชัยเสนและนางมัทนาที่พลอดรักกัน ผู้วิจัยจึงออกแบบให้ทั้งคู่ใช้น้ำเสียงที่แสดงถึงความนุ่มนวลเพื่อแสดงอ่อนหวานไพเราะของนางมัทนาและ แสดงถึงความบอบอ่อนของท้าวชัยเสน อย่างไรก็ตามน้ำเสียงของท้าวชัยเสนเจือความหนักแน่นในบางท่อนเพื่อแสดงความจริงใจของตนเอง วิธีการขับร้องใช้การขับร้องที่ต่อเนื่องเพื่อสร้างบรรยากาศความอบอุ่นแต่จะมีการเน้นเสียงในบางคำเพื่อให้ความสำคัญกับความหมาย นอกจากนี้มีการขับร้องด้วยการไถเสียง การโหนเสียง และการเปลี่ยนช่องเสียงเพื่อเพิ่มความนุ่มนวลในบทเพลง ในขณะเดียวกันการขับร้องของท้าวชัยเสนจะมีการสร้างเสียงหนักเบา-สั้นยาวที่ชัดเจนขึ้นในยามที่กรุ้มกริ่มเมื่อเกี่ยวนางมัทนา

(4) บทเพลงอรุณแรกตี

ในบทเพลงนี้กล่าวถึงท้าวชัยเสนและนางมัทนาได้ตกลงปลงใจซึ่งกันยามรุ่งอรุณ และการเปรียบเทียบแสงอาทิตย์ยามเช้า กับอารมณ์แรกรักของหนุ่มสาว จึงใช้น้ำเสียงที่มีความคมชัด พุ่งตรงไปข้างหน้าและมี्यानการสะท้อนเสียงที่กว้างเพื่อแสดงให้เห็นถึงแสงสว่างของพระอาทิตย์ การขับร้องเน้นเสียงหนักเบาคล้ายกับการอ่านอิทิสงันท์ และคงลักษณะการเชื่อมต่อเพื่อให้ความต่อเนื่องของเสียง ในช่วงต้นของบทเพลง โดนามิกจะค่อยๆดั่งขึ้น เสมือนดวงอาทิตย์ที่เริ่มปรากฏ มีการขับร้องด้วยการไถเสียง โหนเสียง รวมถึงการเปลี่ยนช่องเสียงเพื่อสื่อถึงความสวยงามของแสงอาทิตย์ในส่วนของนางมัทนาเพิ่มความอ่อนหวานด้วยการขับร้องเสียงต่อเนื่อง การไถเสียง การโหนเสียง การเปลี่ยนช่องเสียง และการใช้ลมปน ในช่วงท้ายใช้น้ำเสียงที่มีความหนักแน่นขึ้นเพื่อยืนยันความรักภักดีของตน และกลับมาใช้น้ำเสียงที่มีความนุ่มนวลอีกครั้งเพื่อแสดงถึงความสวยงามและความสุข

(5) บทเพลงความจริงของความรัก

ในบทเพลงนี้เป็นบทเพลงของพระกาละทรรคิน ผู้เป็นพระฤาษีและบิดาบุญธรรมของนางมัทนา ผู้วิจัยได้ออกแบบให้ มีน้ำเสียงแข็งแรงและก้องกังวาน ในขณะเดียวกันต้องมีความนุ่มนวลเพื่อแสดงถึงความเมตตาและความสงบ ลักษณะทิศทางทำนองที่ขึ้นลงคล้ายกับวงกลมซึ่งเปรียบเสมือนวังวนแห่งรัก จึงออกแบบให้มีโดนามิกดั่งขึ้นและเบาลงล่อไปกับทำนองในท่อน A และ A' ซึ่งต่างกับท่อน B ที่มีความเข้มข้นขึ้นของโดนามิก มีการใช้การโหนเสียงและไถเสียงในท่อน A และ A' เพื่อให้เสียงมีความต่อเนื่องและส่งเสริมแนวคิดวังวนแห่งรัก วิธีการขับร้องมีการเน้นเสียงเพื่อแสดงถึงความจริงจังและเน้นย้ำความหมาย ในช่วงท้ายบทเพลงเพิ่มการร้องด้วยเสียงต่อเนื่อง และลดน้ำหนักเสียงลงจนจบท่อนเพื่อแสดงถึงความรู้สึกการปล่อยวาง

(6) บทเพลงปฎิญา

บทเพลงปฎิญา มีเนื้อหาเกี่ยวกับการกล่าวคำมั่น คำปฏิญาณในพิธีอภิเษกสมรส ซึ่งถือเป็นการปิดชุดบทเพลงอย่างสวยงาม ผู้วิจัยจึงออกแบบให้มีการใช้ช่องเสียงที่มีความหนาแน่นเพื่อแสดงถึงความหนักแน่น แน่วแน่ในคำปฏิญาของตน ในส่วนของโดนามิกเป็นไปในลักษณะราบเรียบ เพื่อสอดคล้องกับบรรยากาศในพิธี วิธีการขับร้องมีความเชื่อมต่อกันเพื่อแสดงถึงบรรยากาศความสงบและความขลัง และใช้การเน้นเสียงเพื่อส่งเสริมความแน่วแน่มั่นใจ นอกจากนี้ยังมีการหยอดเสียงในท่อนของนางมัทนาในคำที่ต้องการความนุ่มละมุน

2.2 วิธีการขับร้อง

2.2.1 การแบ่งวรรคหายใจในชุดบทเพลง “ห้วงแห่งรัก” ผู้วิจัยมีแนวคิดในการแบ่งวรรคการหายใจดังนี้

(1) การแบ่งวรรคหายใจตามจังหวะในการอ่านออกเสียงฉันทลักษณ์ของบทประพันธ์

การแบ่งวรรคหายใจในลักษณะนี้คือ การแบ่งวรรคหายใจเลียนแบบการเว้นจังหวะในการอ่านออกเสียงตามบทประพันธ์ ซึ่งปรากฏในบทเพลงห้วงภวังค์ และบทเพลงความจริงของความรัก

(2) การแบ่งวรรคหายใจตามวรรคของบทประพันธ์

การแบ่งวรรคหายใจในลักษณะนี้คือ การแบ่งวรรคหายใจหลังจากจบหนึ่งวรรคของบทประพันธ์ ซึ่งปรากฏในบทเพลงภวังค์รัก บทเพลงปัญญา

(3) การแบ่งวรรคหายใจตามวรรคของบทประพันธ์ประสมกับการหายใจหลังพยางค์ตัวที่ 3 ของวรรค ซึ่งปรากฏในบทเพลงสัญญาณราตรี และบทเพลงอรุณแรกแย้ม

2.2.2 การออกเสียงคำร้องในภาษาไทย

การปรับแต่งเสียงเสียงสระ เป็นเทคนิคการแปลงเสียงที่สำคัญสำหรับนักร้องการปรับแต่งเสียงสระช่วยให้สามารถแปลงเสียงสระของทุกภาษาที่ขับร้องได้อย่างสระสละวยและเชื่อมคำร้องได้อย่างเรียบเนียน (ดวงใจ ทิวทอง, 2560, น.200)

2.2.2.1 การออกเสียงสระและการปิดคำสะกด

การออกเสียงสระในชุดบทเพลง “ห้วงแห่งรัก” ประกอบไปด้วยการออกเสียงสระเสียงสั้นและสระเสียงยาว ซึ่งมีทั้งพยัญชนะสะกด และไม่มีพยัญชนะสะกด ซึ่งผู้วิจัยมีแนวคิดในการออกเสียงสระและการปิดคำสะกด ดังนี้

(1) การออกเสียงสระเสียงสั้นในจังหวะยาวแบบไม่มีพยัญชนะสะกด

ผู้วิจัยมีการออกแบบให้ใช้การลากเสียงสระจนครบค่าไнтแต่ไม่ใช้การเชื่อมเสียงให้ต่อเนื่องกัน โดยตัดเสียงในแต่ละพยางค์หรือคำและมักใช้ร่วมกับการเน้นเสียงเพื่อให้มีความชัดเจนขึ้น

(2) การออกเสียงสระเสียงสั้นในจังหวะยาวแบบมีพยัญชนะสะกด

โดยผู้วิจัยมีวิธีการออกแบบการออกเสียง 2 ลักษณะคือการปิดตัวสะกดแล้วค้างเสียงพยัญชนะท้าย และการลากเสียงสระจนครบค่าไอน์ต์แล้วปิดคำสะกดในจังหวะสุดท้าย

(3) การออกเสียงสระเสียงยาวในจังหวะยาวแบบไม่มีพยัญชนะสะกด จะออกเสียงความยาวของสระตามคำจังหวะ ในส่วนที่เป็นสระประสมจะพิจารณาการเปลี่ยนเสียงของสระตามความไพเราะของเสียงและความหมายของคำ

(4) การออกเสียงสระเสียงยาวในจังหวะยาวแบบมีพยัญชนะสะกด มีวิธีการออกแบบการออกเสียง 2 ลักษณะ คือ การค้างเสียงสระจนครบค่าไบนารีและปิดตัวสะกดที่ท้ายจังหวะ และการค้างเสียงสระก่อนปิดตัวสะกดแล้วค้างเสียงพยัญชนะท้าย

2.2.2.2 การผันวรรณยุกต์

ผู้วิจัยได้ออกแบบการผันเสียงโดยการเพิ่มโน้ตเพื่อให้เสียงเป็นไปตามวรรณยุกต์ดังนี้

(1) การผันขึ้นโดยการการเพิ่มโน้ตที่ต่ำกว่าก่อนหน้าโน้ตในบทเพลง ซึ่งปรากฏอยู่ในวรรณยุกต์เสียงเอก วรรณยุกต์เสียงตรี และวรรณยุกต์เสียงจัตวา

(2) การผันขึ้นการผันขึ้นโดยการการเพิ่มโน้ตสูงข้างหลังโน้ตในบทเพลง ซึ่งปรากฏอยู่ในวรรณยุกต์เสียงจัตวา

(3) การผันลงโดยการเพิ่มโน้ตเสียงต่ำกว่าข้างหลังโน้ตในบทเพลง ซึ่งปรากฏอยู่ในวรรณยุกต์เสียงเอก

(4) การผันลงโดยการเพิ่มโน้ตเสียงสูงกว่าก่อนหน้าโน้ตในบทเพลง ซึ่งปรากฏอยู่ในวรรณยุกต์เสียงเอกโท และวรรณยุกต์เสียงตรี

2.3 การสร้างเสียงเพื่อแสดงอารมณ์

ตัวอย่างที่ 7 การร้องปนลมในบทเพลงห้วงกว้างค์

ผู้วิจัยใช้วิธีการร้องปนลม เมื่อต้องการสร้างบรรยากาศที่ต้องการความ อ่อนโยน นุ่มนวล สงบและมีความความเยือกเย็นขึ้นเล็กน้อย โดยการปล่อยลมมากกว่าปกติในขณะที่ออกเสียงสระ

2.3.2 การเน้น

ตัวอย่างที่ 8 แสดงวิธีการเน้นในบทเพลงปฎิญา

ผู้วิจัยออกแบบให้มีการร้องเน้นเสียงของโน้ตมากกว่าปกติเพื่อย้ำความรู้สึกให้กับความหมายของคำ นอกจากนั้นยังใช้ในสถานการณ์ที่มีความจริงจัง หรือความเข้มข้นขึ้น เช่นการระบายความอัดอั้นตันใจ การตั้งคำถาม หรือการให้คำสัตย์สัญญา เป็นต้น

2.3.3 การเอื้อน

ตัวอย่างที่ 9 โน้ตเอื้อนในบทเพลงห้วงกว้างค์

การร้องคำเดียวหลายโน้ตลากเสียงสระขณะเปลี่ยนโน้ต โดยวิธีการเอื้อน สร้างความน่าสนใจ บางครั้งมีการใช้ร่วมกับวิธีการขับร้องในลักษณะอื่น เช่นการพ่อนเสียง การเชื่อมเสียง

2.3.4 การไถเสียง

ตัวอย่างที่ 10 การไถเสียงขึ้นในบทเพลงห้วงกว้างค์

ผู้วิจัยใช้วิธีการไถเสียงในการขับร้องชุดบทเพลง “ห้วงแห่งรัก” เพื่อต้องการสร้างอารมณ์ให้กับความหมายของคำร้อง โดยมีทั้งการไถเสียงขึ้นและการไถเสียงลง จากตัวอย่างเป็นการสร้างอารมณ์ให้กับคำกล่าวชมความงามของนางมัทนาว่าสวยเกินมนุษย์ทั่วไป

2.3.5 การโหนเสียง

ตัวอย่างที่ 11 การโหนเสียงขึ้นในบทเพลงอรุณแรกเรตี

ผู้วิจัยใช้วิธีการโหนเสียงในการขับร้องเพื่อสร้างความสละสลวย นุ่มนวลในการขับร้อง และยังใช้เพื่อสร้างบรรยากาศหรือความหมายของคำเห็นภาพชัดเจนยิ่งขึ้น

2.3.6 การกระเส้าเสียง

ตัวอย่างที่ 12 แสดงกระเส้าเสียงในบทเพลงภวังค์รัก

ผู้วิจัยใช้วิธีการกระเส้าเสียงในการขับร้อง เมื่อต้องการแสดงความรู้สึกของความคิดคำให้เห็นภาพชัดเจนขึ้น เช่น ความรู้สึกที่ไม่มั่นคง ทุกข์ใจ สะเทือนใจ โดยใช้สั่นเสียงลักษณะคล้ายกับการทำไวบราโตแต่จะการใช้การสั่นของร่างกายช่วยทำให้เกิดการสั่นของเสียงที่ต่างไปจากการทำไวบราโต ซึ่งเสียงที่ออกมามีจะมีลักษณะของความถี่ที่ช้าและไม่ราบเรียบเท่า

2.3.7 การร้องโน้ตสะบัด

ตัวอย่างที่ 13 แสดงการร้องโน้ตสะบัดในบทเพลงสัญญาราตรี

ผู้วิจัยใช้วิธีการร้องโน้ตสะบัดในการขับร้อง เพื่อทำให้การขับร้องมีความพลิ้วไหวมากขึ้น และเป็นการสร้างสีสันให้กับ การขับร้องในชุดบทเพลง “ห้วงแห่งรัก”

2.3.8 การทำลูกคอ

ตัวอย่างที่ 14 การทำลูกคอในบทเพลงอรุณแรกเรตี

ผู้วิจัยใช้วิธีการทำไวบราโตในโน้ตยาว โดยการทำลูกคอในขณะที่ออกเสียงสระเพื่อให้การลากเสียงในโน้ตยาวเกิดความกังวาน และสร้างความไพเราะเพิ่มขึ้น

2.3.9 การหยอดเสียง

ตัวอย่างที่ 15 การหยอดเสียงในบทเพลงกว้างครึก

ผู้วิจัยใช้วิธีการหยอดเสียงในการขับร้อง เพื่อให้วิธีการขับร้องมีความนุ่มนวล ละมุนขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็ใช้วิธีการหยอดเสียงกับอารมณ์ที่แสดงออกถึงความอ่อนไหว ไม่มั่นคง โดยค่อยๆ ถ่ายเทน้ำหนักเสียงเบาโน้ตตัวแรกมาสู่น้ำหนักเสียงที่หนักขึ้นในโน้ตถัดไป

2.3.10 การผ่อนเสียง

ตัวอย่างที่ 16 การผ่อนเสียงในบทเพลงห้วงกว้างครึก

ผู้วิจัยใช้วิธีการผ่อนเสียงในการขับร้อง เพื่อให้วิธีการขับร้องมีความนุ่มนวล คล้ายลักษณะการหยอดเสียง แต่จะเน้นที่เสียงของโน้ตตัวแรกให้ชัดขึ้นและค่อยๆ ผ่อนลง

8. สรุปและอภิปรายผล

การสร้างสรรค์การขับร้องชุดบทเพลง “ห้วงแห่งรัก” จากบทละครพูดคำฉันท์เรื่องมัทนะพาธา ประกอบไปด้วยชุดบทเพลงทั้งสิ้นจำนวน 6 บทเพลง ซึ่งเป็นนำเสนอเรื่องราวความรักของท้าวชัยเสนและนางมัทนาในองก์ที่ 3 ซึ่งเป็นองก์ที่มีความไพเราะงดงามทางด้านภาษาโดยเฉพาะเมื่อบรรยายถึงความรัก ในชุดบทเพลงห้วงแห่งรัก ได้กำหนดบทเพลงหลัก ที่มีการสร้างทำนองหลักจากเสียงครูลหุของฉันทลักษณ์และนำมาพัฒนาจนเกิดชุดบทเพลงนี้ขึ้น

แนวคิดและวิธีการสร้างทำนองบทเพลงชุดห้วงแห่งรักเล่าเรื่องราวของตัวละครอารมณ์ความรู้สึกโดยใช้องค์ประกอบทางดนตรีเป็นเครื่องมือเพื่อส่งสารการตีความของผู้วิจัยไปสู่ผู้ฟังและเมื่อนำบทร้องเข้ามาประกอบกับการสร้างสรรค์การขับร้องที่ผู้วิจัยได้ออกแบบลักษณะเสียงโดยคำนึงถึงการรักษาความงดงามของภาษาในบทประพันธ์ และการถ่ายทอดความรู้สึกของตัวละคร จึงปรากฏว่าชุดบทเพลงห้วงแห่งรัก เป็นการรวมกันระหว่าง วรรณคดี ดนตรี และการขับร้องได้อย่างงดงาม

รายการอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2550). *บัณเฑาะว์ วรรณคดีกับเพลง (เล่ม 2) ภาควรรณคดีไทยในเพลงไทยสากล*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- ดวงใจ ทิวทอง. 2560. *อรรถบทธการขับร้อง: กระบวนแบบและนวัตกรรมการขับร้อง*. กรุงเทพฯ: วิสคอมเซ็นเตอร์.
- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2554). *บทละครพูดคำฉันท์ เรื่อง มัทนะพาธา*. กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาการ.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2557). *กวีวิจารณ์วรรณนา วรรณทองในวรรณคดีไทยพร้อมประวัติและคำอธิบาย*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- ลดาวลัย อากาศสุวรรณ. (2564). การวิเคราะห์บทละครพูดคำฉันท์เรื่องมัทนะพาธาเพื่อประพันธ์บทเพลงร้องชุดห้วงแห่งรัก. *วารสารดนตรีและการแสดง*, 3/(2), 124.
- สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2556). จาก “วรรณคดี” สู่ “คีตศิลป์”. ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.